

URL:

<http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/14062/> (in Ukrainian).

14. Rosijs'kyj kul'túrnyj céntr u L'vóvi [Russian Cultural Center in Lviv]. Vikipediya. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80_%D1%83_%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96 (in Ukrainian).

15. Rosiyaný v Ukrayini ye diasporoyu, a ne korinny'm narodom – MZS [Russians in Ukraine are a diaspora, not an indigenous people – the Foreign Ministry]. (2014). Korespondent.net/17 bereznya. (in Ukrainian).

16. Sankciyi proty` RF budut` naroshhuvat`sya, i ne til'ky` v konteksti rosijs'ky`x zlochy`niv v Ukrayini – zastupny`cya golovy` MZS Dzhaparova [Sanctions against the Russian Federation will increase, and not only in the context of the Russian crimes in Ukraine – the deputy foreign minister Japarova]. *Intezpax – Ukrayina. Interv'yu.* 29.04.2021 r. URL:

<https://ua.interfax.com.ua/news/interview/741042.html> (in Ukrainian).

17. Solodky`j S. *Integraciya Ukrayiny` do YeS: rosijs'ky`j chy`nny`k* [Ukraine's integration into the EU: the Russian factor]. URL: <http://neweurope.org.ua/media-post/integratsiya-ukrayiny-do-yes-rosijskyj-chynnyk/> (in Ukrainian).

18. Teres N. *Russkye v sovremennoj Ukrayne* [Russians in modern Ukraine]. URL: <https://journals.umcs.pl/we/article/view/2430> (in Russian).

19. Xernen M. X. *Vijni Putina. Chechnya, Gruzija, Ukrayina: nezasvoyeni uroky` my`nulogo* [Putin's war. Chechnya, Georgia, Ukraine: Unlearned Lessons from the Past]. X.: Vivat. 306 p. (in Ukrainian).

20. Nicholas Rescher (1999). *Freedom in the World 1998—1999: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*. Transaction Publishers. URL: https://web.archive.org/web/20180531125407/https://freedomhouse.org/sites/default/files/Freedom_in_the_World_1998-1999_complete_book.pdf.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.18>
УДК 93/94(477)

Любов Отрошко

науковий співробітник,
відділ української етнології
Науково-дослідний інститут українознавства
Міністерства освіти і науки України, м. Київ

ORCID: 0000-0002-1204-7493
Email: otroshkoliubov@gmail.com

БЕЗПЕКА СПІЛКУВАННЯ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ В УМОВАХ «ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ» РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ FACEBOOK)

Анотація. У статті розглянуто особливості безпеки спілкування в Інтернет-просторі в умовах «інформаційної агресії» Російської Федерації (далі – РФ) на прикладі найпопулярнішої на сьогодні в Україні соціальної мережі (далі – соцмережі) Facebook. Оскільки інформаційна безпека – це важлива складова національної безпеки України, а інформаційний чинник останнім часом став ще більш впливовим в умовах політики реваншу Кремля, то актуалізація пасіонарних можливостей українського громадянського суспільства та необхідність боротьби з засиллям інформаційних загроз, таких як: розпізнавання троль-публікацій, потенційно небезпечної неправдивої інформації, дезінформації та прихованої і не прихованої російської пропаганди в Інтернет-просторі – є надзвичайно важливим завданням як для науковців, так і для пересічних користувачів соцмереж.

Особливу увагу присвячено аналізу особливостей спілкування в Інтернет-просторі, досліджено шляхи, способи та механізми запобігання інформаційним загрозам безпеки спілкування, відстежено український та міжнародний досвід протидії гібридним загрозам в інформаційній сфері в умовах «інформаційної агресії» та реваншистської політики РФ. Виявлено, що безпековий вимір спілкування в соцмережах Facebook дуже не стабільний, а контент сповнений провокаційними загрозами, присутня російська пропаганда та дезінформація, що спрямовані на розхитування державницьких позицій України, сприяння розвитку сепаратистських рухів та розпалювання міжнародної ворожнечі і поширення дезінформаційних загроз національній безпеці та територіальній цілісності Української держави.

Разом з тим наголошено, що в умовах історико-культурного реваншу РФ в українського суспільства загалом є всі підстави, можливості та інструменти, щоб давати відсіч інформаційній агресії Кремля та захищати український національний простір.

Ключові слова: Україна, українці, Російська Федерація, інформаційна агресія, гібридна війна, національна безпека, інформаційна безпека, інформаційна війна, інформаційний полон, фейк, дезінформація, пропаганда, Інтернет-простір, соціальна мережа Facebook, тролінг, бот, троль, тролфейс, флейм, політика реваншу.

Liubov Otroshko

Research Associate,
Department of Ukrainian Ethnology,
Research Institute of Ukrainian Studies by the
Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv

SECURITY OF INTERNET-COMMUNICATION IN THE CONDITIONS OF "MEDIA-AGGRESSION" OF THE RUSSIAN FEDERATION (ON THE EXAMPLE OF SOCIAL NETWORK FACEBOOK)

Abstract. The article considers the peculiarities of communication security in the Internet space in the conditions of "information aggression" of the Russian Federation for example of the Facebook, the most popular social network in Ukraine today. Information security is an important component of Ukraine's national security and the information factor has recently become even more influential in the Kremlin's revenge policy. Since the actualization of Ukrainian civil society's passion and the need to combat information threats, such as recognizing troll publications dangerous false information, disinformation and hidden and not hidden Russian propaganda on the Internet is an extremely important task for both scientists and ordinary users of social networks.

Special attention is paid to the analysis of communication features in the Internet space, the ways, methods and mechanisms of preventing information threats to communication security are studied, the Ukrainian and international experience of counteracting hybrid threats in the information sphere in the conditions of "information aggression" and revanchist policy of the Russian Federation is traced. It was found that the security dimension of communication on Facebook is not very stable, and the content is full of provocative threats, there is Russian propaganda and misinformation aimed at shaking the state positions of Ukraine, promoting separatist movements and inciting ethnic hatred and spreading national security and disinformation. integrity of the Ukrainian state.

At the same time, it was stressed that in the conditions of historical and cultural revenge of the Russian Federation, Ukrainian society as a whole has all the grounds, opportunities and tools to repel the Kremlin's information aggression and protect the Ukrainian national space.

Keywords: Ukraine, Ukrainians, Russian Federation, information aggression, hybrid war, national security, information security, information war, information captivity, fake, disinformation, propaganda, Internet space, social network Facebook, trolling, bot, troll, trollface, flame, revenge politics.

Постановка проблеми. Інформаційне протистояння між Росією та Україною розпочалося з відновлення незалежності України. З 1991 р. і до цього часу продовжується політика реваншу РФ, що полягає у поверненні України до складу «неоімперії» [29], а з боку України – національно-визвольна антинеоімперська боротьба за збереження незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

«Інформаційна війна» між Росією та Україною – це протистояння пропаганди, дезінформації, фейків та їх спростування. Соціальні мережі стали віртуальним майданчиком для інформаційного протистояння ідеології «руського мира», зокрема, у Facebook – найбільшій у світі та найвідомішій мережі.

Російсько-українська «інформаційна війна» розпочалася ще задовго до початку збройного конфлікту. Вона загострилася після 2014 р. та перетворилася у гібридну відкриту агресію проти України та народу України. Ця агресія не має зворотної дії, адже РФ, як правонаступниця Московії

(1547–1721), а згодом Російської імперії (1721–1917) та СРСР (1921–1991) прагне реваншу, бо не може відмовитися від України після понад 400-літнього панування та поневолення українського народу. Адже історично склалося так, що географічне розташування на перетині геополітичних інтересів кількох імперій та історичні уроки визначили історичну місію України, а також прагнення народу до збереження та захисту своїх національних прагнень до волі, свободи, самостійності та державної незалежності [1; 4; 5; 11].

У 2021 р. на восьмому році неоголошеної гібридної війни кремлівські політики таки визнають, що у вигадки про нібито громадянську війну ніхто не вірить, ані в Україні, ані в РФ. Російський пропагандистський тиск на ЗМІ та соцмережі зростає. Інформаційна пропаганда, що ведеться в соціальних мережах, є як явно відкритою ворожою та ненависницькою щодо громадян України, так і прихованою та небезпечною, виявити яку надзвичайно важко. Обидва ці види пропаганди є

небезпечними, бо формують спотворений «образ України та українців» серед світової громадськості та пересічних громадян РФ, а також задля виправдання агресії Кремля. На окупованих територіях спостерігається засилля кремлівської пропаганди і в цьому плані поки що Україна значно програє в інформаційній битві.

Аналіз наукових публікацій. На гібридному характері російсько-українського збройного та інформаційного протистояння та неоімперському геополітичному векторі гібридної агресії Кремля проти України наголошують В. Горбулін, П. Гай-Нижник, Л. Залізник, І. Краснодарська, В. С. Крисаченко, Ю. Фігурний, О. Чирков, Л. Чупрій та ін. Культурно-історичні та геополітичні чинники, що передували появі неоімперської ідеології, досліджують Т. Воропаєва та В. Шатров. У дослідженнях Н. Вовк, Ю. Кокарчі, С. Могилка, О. Фірста йдеться про те, що в сучасному суспільстві прискореного розвитку інформаційних технологій, в умовах реваншистської політики російського Кремля, явище тролінгу Інтернет-просторі постало як загроза світовому інформаційному суспільству, як засіб політичних і психологічних маніпуляцій в Інтернеті та інструмент інформаційної війни за посилення російського впливу в світі. Г. Назаренко присвятила свої дослідження ролі тролінг-коментаторів у медійному просторі України. Аналітичні матеріали щодо напрацювання стратегічних пріоритетів в українському та міжнародному досвіді протидії гібридним загрозам розробили А. Баровська, Ю. Горбань, В. Горбулін, А. Паршикова та ін.

Мета статті. Розглянути особливості спілкування в Інтернет-просторі, а також шляхи, способи та механізми запобігання інформаційним загрозам безпеки спілкування, український та міжнародний досвід протидії гібридним загрозам в інформаційній сфері в умовах «інформаційної агресії» та реваншистської політики РФ.

Виклад основного матеріалу. На фоні внутрішніх проблем у Росії та ведення путінським кремлівським режимом агресивної політики щодо зовнішніх міжнародних відносин, інформаційна війна стала частиною ідеологічної боротьби, в якій РФ виступає «інформаційним агресором». Зазвичай, відкрита кремлівська пропаганда в соціальних мережах ведеться завербованими т. зв. «агентами впливу», які покликані цілеспрямовано й ідеологічно продумано розповсюджувати відверто брехливу спотворену, ненависницько-образливу інформацію про Україну та українців з метою їхнього зросійщення або про інші країни з метою підриву державної інформаційної безпеки. Вона полягає передусім у розповсюдженні у Facebook сумнівних культурно-історичних фактів, нав'язливого й нібито аналітичного осмислення подій та явищ про збройну агресію та окупацію, запозичену з пропагандистських ресурсів, брехливі інтерв'ю проросійських агентів впливу та статей «русскомірських» політехнологів та політиків і т.п.

На думку Ю. Горбаня, можна виокремити такі основні методи інформаційної агресії РФ проти України: «дезінформування та маніпулювання; пропаганда; диверсифікація громадської думки; психологічний та психотропний тиск; поширення чуток» [5, с. 138].

12 липня 2021 р. була оприлюднена стаття В. Путіна «Об историческом единстве русских и украинцев» [19]. В ній викладено основи неоімперської ідеології, що росіяни, українці та білоруси – це «один народ», що їм нібито «нечего делить», а отже реваншистська політика РФ проти України немовби виправдана історичною єдністю народів.

Нещодавня стаття замісника Голови Ради Безпеки та експрезидента РФ Д. Медведева «Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством», опублікована в російській газеті «Коммерсант» від 11.10.2021 свідчить, що вкотре «інформаційна війна» ведеться на ідеологічному рівні з метою дезінформації, де українців в агресивній формі називають т.зв. «нациками», а діючи українську владу – «васалами», що нібито знаходяться під «внешним управлением» з боку США та ЄС [15]. На нашу думку, ця стаття – слабка, принижлива та агресивна відчайдушна спроба деморалізувати український політикум і дискредитувати його роль на міжнародній арені, підірвати стійку позицію української влади супроти агресії РФ, знецінити значення Міжнародного самміту «Кримської платформи» та ролі України як повноправного партнера у міждержавних відносинах. Тому що критикувати українську владу та оцінювати її досягнення вправі лише народ України. Також виключно народ України може виявити політичну волю та змінити владу. Але ніякого права та жодних підстав не має керівництво сусідньої країни-агресора дозволяти собі в образливій формі критикувати українську владу та її дії. Можливо автор цієї статті ніколи не чув українського народного прислів'я: «В чужому глазу бачить заразу, а в своїм – ні разу».

Вище названі дві статті – це яскравий приклад агресивної дезінформації на найвищому політичному рівні. Путінський авторитарний неоімперський політичний режим так само потенційно небезпечний, як і сталінський або нацистський. Адже в нібито мирних умовах чомусь гинуть люди, як військові, так і цивільні, причому з обох боків конфлікту, а частина східних кордонів України вже восьмий рік є зоною військового протистояння. Мабуть тому, що політика створення конфліктів і зовнішніх інтервенцій вигідна для неоімперського режиму та призводить до виникнення т. зв. «зон неспокою» у світі й залякування могутністю. Сценарій довгострокових конфліктів біля своїх кордонів РФ постійно використовує в цілях інформаційної війни [11, с. 15–16].

Ґрунтуючись на політичній волі Кремля, у соціальних мережах серед користувачів агентами Кремля ведеться справжня агресивна пропаганда, що спрямована на розхитування державницьких позицій України, сприяння розвитку сепаратистських

рухів і колаборативних настроїв, розвиток проросійських політичних рухів, розпалювання міжнародної ворожнечі та поширення дезінформаційних загроз національній безпеці та територіальній цілісності Української держави.

Завдання Інтернет-користувачів, що спілкуються в соціальних мережах – не потрапити в «інформаційний полон». Для цього надзвичайно важливо проукраїнськи налаштованим користувачам слідкувати за своєю «інформаційною та політичною грамотністю», стежити за «медіа гігієною» та набувати «імунітету» від гібридних інформаційних загроз Кремля.

Інформаційну загрозу безпечному спілкуванню в соціальних мережах створюють передусім скоріш за все найняті т.зв. «тролі», «ботоводи» та керовані ними «ферми ботів» або «армії ботів». Вони викликають «флейм» і розповсюджують фейкову (неправдиву) або спотворену інформацію серед українських інтернет-користувачів.

Під «флеймом» (з англ. flame – вогонь, полум'я) слід розуміти обмін повідомленнями на форумах і в чатах у формі «словесної війни», яка нерідко втрачає відношення до первинної причини дискусії. Відповідно людину, яка розміщує грубі та провокаційні за змістом повідомлення в Інтернеті, називають тролем» [13, с. 57].

«Бот» (або «Інтернет-бот») – спеціальна програма, яка автоматично або згідно заданого розкладу виконує будь-які дії через інтерфейси, призначені для людей [25, с. 118].

«Кремлеботи» – така назва закріпилася за несправжніми акаунтами у соцмережах, що здійснюють російську пропаганду в Інтернет-просторі. Працюючи у кілька змін, як «фабрика тролів», вони є інформаційною зброєю у гібридній війні та покликані «дискредитувати Україну і просто негативно висловлюватись про українців, просто тому, що вони українці – справа рук тролів» [27].

Одним із найяскравіших проявів ведення інформаційної війни та маніпуляцій в Інтернеті є тролінг (від англ. trolling – укр. «ловити на блешню»), що заснований на психологічному впливові з метою викликати флейм, спровокувати конфлікти між учасниками, образи, словесний «обстріл», марнослів'я, «словоблудие», ввести співрозмовника у стан роздратування, зіграти на його почуттях чи емоціях та інших «тонких струнах» психіки людини. Як поняття «тролінг» зародився в Інтернет-мережі на початку 90-х років ХХ століття. Тролінг як зброя масового враження, що застосовується у інформаційній війні в соціальних мережах, головною ціллю ставить перед собою внесення в суспільство розладу, хаосу, неоднозначності думок та переконань, сумнівів у правильності тих чи інших інформаційних повідомлень. Штучно створений хаос може бути використаний умілим тролем для подальших прихованих маніпуляцій. Тролінг може бути груповим. Це коли спільно діють двоє чи більше нібито незнайомих між собою коментаторів, ведуть

дискусію. Їх діяльність спрямована один проти одного або один проти всіх. Це створює значний «шум» в Інтернет-середовищі, який серйозно сприймається сторонніми спостерігачами, особливо, якщо розглядаються суспільно значимі теми, що зачіпають їхні інтереси.

«Явище тролінгу досить поширене в мережі Інтернет і його може застосовувати будь-яка особа як зброю в інформаційній війні. Проте необхідно чітко усвідомлювати психологічний вплив троля на людське суспільство та ту шкоду, яку завдають тролі інформаційному суспільству» – підкреслює Н. Вовк [3].

«Тролів можна умовно поділити на дві групи: тролі-провокатори та тролі-егоцентристи, – вважає С. Могилко, проте дуже важко відстежити чіткі межі між свідомою, навмисною маніпуляцією та випадковою і не свідомою» [13, с. 58–59].

«Під терміном «Інтернет-троль», як правило, мають на увазі онлайн-коментатора або учасника дискусії, мета якого спровокувати конфлікт між іншими співрозмовниками шляхом розміщення спірних і обурливих коментарів. [...] Онлайн тролі бувають різних видів – від людей, які публікують навмисно дратівливі або суперечливі коментарі, щоб розпалити спір для власної розваги, зловмисні цілі в Інтернеті», – повідомляють в компанії ESET, що з 1992 р. працює над розробкою рішень в області комп'ютерної безпеки та експерт у сфері ІТ-безпеки. В ESET зазначають, що Інтернет-тролінг часто застосовуються кіберзлочинцями для зараження електронних пристроїв своїх жертв. Так, вони розміщують контент спірного характеру і супроводжують коментарі з певними посиланнями, замаскованими під джерело інформації, зі шкідливим програмним забезпеченням. Головна мета троля – привернути увагу та викликати злісну або тривожну реакцію коментатора [30].

Таким чином, беручи участь у спілкуванні як із фейковими, так і зі справжніми тролінговими акаунтами, користувачі мережі Facebook стають більшою чи меншою мірою втягнутими у розповсюдження фейкової інформації та поширювачами її також. Такі дописи з самого початку свого створення носять провокативний та небезпечний характер. Адже у процесі дискусії будь-який емоційний та не готовий до такої агресії та психологічного тиску користувач мимоволі своїми коментарями «сприяє» приверненню уваги інших користувачів мережі до таких небезпечних «інфовливів» антиукраїнських і антидержавних провокацій та стає не свідомою «жертвою» пропагандистського впливу.

Мережа постійно розвивається та винаходить нові дієві механізми для боротьби з такого типу небезпечними явищами у соціальних мережах. Здавалось би, це їй не вигідно, проте для боротьби з «фейками», «ботами» та «тролями» вводяться нові правила поведінки у соціальних мережах. Приміром,

якщо під конкретним дописом ведеться жвава дискусія, коментарі розповсюджуються занадто швидко, або їх занадто багато, або містять шкідливий контент, то системою безпеки Facebook вводяться тимчасові або й постійні обмеження до акаунтів, з яких ведуться підозрілі дії. Система розпізнає їх як небезпечні та визнаючи загрозливими, блокує можливість подальшого поширення інформації. Це, звичайно, дієвий спосіб, проте він не рятує від інших прихованих загроз, що виникають під час спілкування в соцмережах.

«Мережева тролінг-діяльність, що стала справжнім бізнесом, організовується у більшості випадків наступним чином: великі групи тролів-фрілансерів отримують гонорари в залежності від кількості коментарів (один троль продукує до 50–70 коментарів на добу). Це, як правило, авторські коментарі, але текст звіряється з темником, у якому присутній набір обов'язкових тез, висловів, термінів, а також список сайтів і навіть посилань на конкретні новини, під якими треба створити видимість «народної підтримки» або «народного обурення». Роботою груп тролів-фрілансерів керує координатор, який через день-два висилає свіжий темник і щодня отримує від кожного члена групи звіт із текстами коментарів і прямими гіперпосиланнями. Виконують замовлення на подібну діяльність піар-агенції, вони ж залучають і групи тролів-коментаторів. На чолі всього процесу знаходиться політтехнолог, який розробляє т.зв. стратегію тролінгу» [13].

Досліджуючи тролінг як засіб політичної маніпуляції в інтернет-просторі Ю. Кокарча наголошує, що «значного поширення набули мейнстрімні тролфейси та Інтернет-меми (безглузді словосполучення чи інформація, які користуються популярністю в мережі), що використовують у своїх образах найчастіше політиків» [10, с. 80]. Улюблені теми та меми, якими послуговуються пропагандисти, завжди носять провокативний характер та викликають «словесні перепалки» та значний інтерес у мережі. Небезпечним явищем у сучасній «інформаційній війні» у ЗМІ та соцмережах є ситуації, коли інформаційний тролінг переростає в «ідеологічний терор».

«Антиросійським терором» або «антиросійським тараном», що спрямований проти ідеології «руського мира», керуючись розкрученим т.зв. міфом «О внешнем управлении», називають проросійські агітатори у мережах боротьбу українців за відстоювання українських традиційних національних цінностей, відновлення державності, захист мови, культури, традицій, території тощо. При чому виникає когнітивний дисонанс, адже якщо т.зв. «тараном» проти Росії нібито виступає Україна, то вона чомусь втрачає Крим і Донбас, якщо Грузія, то – Абхазію та Південну Осетію, а от РФ стає все більш «білою та пухнастою», а Президент РФ заявляє про «спроби зовнішнього тиску» [20].

Поширена в мережі Facebook також дискримінація та дискредитація україномовного контенту від проросійськи налаштованих

адміністраторів. Це також одна із проблем, що виникають під час спілкування. Адже в україномовному сегменті теж працюють україномовні «агенти впливу», зокрема, політтехнологи, що працюють на конкретні проросійські політичні сили в Україні. Це значно більша прихована загроза, адже такі дії не відразу викликають підозру та ще більше шкодять національній безпеці, бо насправді невідомо на кого та за чий гроші працюють такі пропагандисти.

У Facebook поширений вид тролінгу, коли пропагандисти, відкидаючи основоположні принципи побудови національних держав, ведуть антиукраїнську пропаганду, послаблюючи цим державницькі позиції України, розкитуючи демократичні засади українського парламентаризму, нівелюючи державні та традиційні народні (національні) цінності, знецінюючи українські державні традиційні та культурні символи, національні вартості та громадянські права та свободи, применшуючи значення мови, стану та ролі Збройних Сил України, Служби Безпеки України (далі – СБУ), заперечуючи територіальну цілісність і роль державних та релігійних інституцій у розбудові української державності. Сюди також відносяться сприяння поширенню у суспільстві та Інтернет-просторі свідомістних стереотипів «Какая разница» та «Я вне политики». Саме до них апелюють пропагандисти, ними ж користуються для своїх підстав і провокацій в інформаційній війні. Саме така громадянська позиція є антиукраїнською та антидержавною й загрозливою для національної безпеки України. Бо в умовах «інформаційної війни», тимчасової окупації територій та збройного конфлікту не може у громадян бути невизначеної позиції, не може бути все одно. Бо позиція громадянина, коли немає ніякої різниці якою мовою говорити, зокрема, на державному рівні, армії якої країни служити та в чий церкві молитися – Київської чи Московської митрополії, ставить його одразу на бік ворога і по той бік кордону. Тому варто завжди розуміти, з якого боку збройного протистояння ти, як громадянин України, себе бачиш, – і відповідно формувати свою позицію, не зважати на пропаганду, що точиться із соцмереж. Адже, приміром, користування мовою окупантів не може бути причиною для утисків державної мови титульної нації, що захищається від агресії або виправданням для обстрілів українських мирних територій. Тому ухвалення та набуття чинності у 2021 році «Закону про забезпечення функціонування української мови як державної» є важливим кроком як для внутрішньої, так і для зовнішньої державної політики України.

Які є дієві на сьогодні шляхи, способи та механізми запобігання інформаційним загрозам безпеки спілкування в Інтернет-просторі, а також боротьби з вище переліченими конфліктними процесами в інформаційній сфері в умовах «інформаційної агресії» та реваншистської політики РФ?

Відповідно до функцій та компетенції, що визначені Конституцією України, здійснювати

«координацію та контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України» повинна Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО). У цьому РНБО мають сприяти Міністерство культури та інформаційної політики й інші та різні громадські організації, що займаються спростуванням інформаційної агресії РФ проти України. Про інформаційну безпеку в Україні належить дбати кіберфахівцям СБУ. У сфері інформаційної безпеки України з 2012 р. працює окремий підрозділ СБУ – Департамент контрозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки (ДКІБ СБУ) [2, с. 123]. 25 січня 2018 р. на базі ДКІБ СБУ було створено Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки. З того часу почала функціонувати «система управління подіями інформаційної безпеки SIEM (Security information and event management), що моніторить події та потенційні загрози в режимі реального часу та дозволяє аналізувати стан інформаційної безпеки та блокувати вебресурси, які використовуються у злочинних цілях [8]. 7 травня 2021 р. в Україні було створено Центр протидії дезінформації (ЦПД), що покликаний співпрацювати з міжнародними партнерами та допомагати у протидії іноземному втручанням у внутрішньодержавні справи України та боротьбі з дезінформацією. ЦПД «забезпечуватиме РНБО інформаційно-аналітичними матеріалами щодо інформаційної безпеки України». Крім того, «братиме участь у розробці та реалізації Стратегії інформаційної безпеки, здійсненні аналізу стану її реалізації, зокрема, з питань протидії дезінформації» [17]. Рішенням РНБО від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» визначено, що гібридна агресія Російської Федерації проти України є загрозою кібербезпеці України [18].

15 вересня 2021 р. важливим кроком у протидії російській інформаційній агресії стало затвердження Урядом та ухвалення РНБО положень «Стратегії інформаційної безпеки України», тобто злагодженого плану дій кризових, стратегічних, нарративних та урядових комунікацій на 2021–2025 рр. Згідно положень документу було визначено поняття «інформаційна безпека України» – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому встановлюється ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, зокрема, через координоване поширення недостовірної інформації, негативні наслідки застосування інформаційних технологій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [24; 26].

Для підвищення рівня медіаграмотності, інформування про небезпеки пропаганди та поширення неправдивої інформації (фейків) у ЗМІ,

викриття неправдивої інформації про Україну та інші держави світу, волонтери Громадської організації «Центр Медіареформи» створили Інтернет-проект StopFake (укр. СтопФейк), що діє з 2014 р. і приносить видимі результати. У 2020 р. журналісти StopFake стали партнерами Facebook і розпочали співпрацю з дезінформацією в мережі (разом з VoxCheck). На платформі СтопФейку можна знайти перевірені факти, що поширюються в мережі Facebook (ФВчек). Цього ж 2020 року СтопФейк приєднався до Міжнародної фактчекінгової мережі The International Fact-Checking Network (IFCN) [23].

Саме після досить успішної роботи СтопФейку «РФ змінила підхід у веденні інформаційної кампанії проти України, – вважає експерт AMES С. Данилов, – і замість фейків тепер поширює таку інтерпретацію виступів реальних спікерів із посиленням певних месиджів, яка направлена на те, щоб призвести до хаосу та некерованості серед людей» [6]. Оскільки С. Данилов є керівником проекту «Попередження конфліктів у Південній Україні», що здійснюється Центром близькосхідних досліджень, то під час онлайн круглого столу «Російська пропаганда та плани Кремля на Півдні України», який транслював Укрінформ, він підкреслив, що наразі РФ перейшла на новий рівень маніпуляції в інформаційному просторі і тепер намагається більше не використовувати пряму брехню.

Також з 2019 р активно протидіє інформаційній агресії Громадська організація «Міжнародний центр протидії російській пропаганді» (ГО «МЦПРП»), що оприлюднила «Огляд основних операцій російського інформаційного впливу в Україні за перше півріччя 2021 року» [15, с. 4].

Оскільки російська пропаганда дестабілізує весь Інтернет-контент, то протиставляти їй потрібно контрпропаганду або щось інше, наприклад, як пропонує євроатлантичний досвід – стратегічні комунікації. «Стратегічні комунікації по суті означають обмін (тобто під час спілкування) смислами / ідеями на підтримку національних цілей (тобто стратегічно)» [9, с. 69, 72].

Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам з питань стратегічних комунікацій, зокрема, країн членів ЄС та США проаналізувала А. Паршикова. У підготовленій нею аналітичній довідці зазначено, що у листопаді 2016 Європейський парламент прийняв Резолюцію «Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін» (EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties) [7; 16, с. 2, 30; 21;]. У березні 2016 р. Сенат США розглянув Законопроект «Про протидію інформаційній війні», яким передбачалося створення комплексної стратегії боротьби з дезінформацією і пропагандою у світі, яку поширюють Росія та Китай [16, с. 5]. При Державному департаменті США було створено підрозділ Глобальний центр взаємодії (Global Engagement Center), що у своїй доповіді від 6 серпня 2020 р. заявив про те, що Кремль

використовує інформацію в якості зброї та несе пряму відповідальність за це [16, с. 5].

У всьому світі загалом почастишали випадки хакерських атак на державні органи управління, державні або приватні компанії та бізнеси, освітні та наукові установи, охорони здоров'я та ін. Під час гібридної війни з РФ «інформаційна агресія» так само є загрозою для національної безпеки України.

Показовим у цьому аспекті є численні витoki персональних даних, які хакери «витагають» із соцмереж та продають зловмисникам під час т.зв. «збоїв» або «вилягання» мереж. Останній такий глобальний збій, приміром, стався у Facebook 04.10.2021 та тривав понад 6 годин. Портал DOWNDetector, що відстежує роботу популярних Інтернет-ресурсів, назвав цей збій найбільшим в історії цієї мережі. Є припущення, що під час нього в Інтернет-мережу було «злито» персональні дані понад 1,5 млрд. користувачів Facebook. Адже, як виявляється, поки в результаті збою користувач не має до них доступу – дані досить легко викрасти. Тому перш, ніж реєструватися в соцмережах та надавати їм право доступу до своїх персональних даних, слід добре подумати про їх захист [28].

Висновки і пропозиції. Отже, в умовах світової гібридної війни на українському інформаційному фронті на рівні державних структур і громадських організацій в Україні проводиться державно-управлінське, оперативно-службове, соціально-правове, оперативно-розвідувальне та контрозвідувальне забезпечення інформаційної безпеки України як аналог міжнародних законотворчих та політико-правових засобів, методів і механізмів протидії пропаганді, дезінформації та спосіб спростування фейків. Суспільство потребує популяризації знань про інформаційну безпеку України як засіб протидії політиці реваншу РФ. Адже інформаційна безпека – це важлива складова національної безпеки України. Останнім часом інформаційний чинник став ще більш впливовим у боротьбі проти країни-агресора. Безпековий вимір спілкування в соцмережах дуже не стабільний. Проте все ж, в українського громадянського суспільства загалом і в українських Інтернет-користувачів, зокрема Facebook, є всі підстави, можливості та інструменти, щоб на всіх рівнях давати відсіч інформаційній агресії Кремля та захищати український національний етнокультурний простір.

1. Агресія Росії проти України: Історичні передумови та сучасні виклики. Кер. проекту, упоряд., наук. ред. П. П. Гай-Нижник. Київ: «МП Лєся», 2016. 586 с.

2. Білоус І.А. Соціально-правове забезпечення інформаційної безпеки України. *Інформаційна агресія Російської Федерації проти України: Науковий семінар ХНУ ПС ім. І. Кожедуба* 12.12.2019. URL: <http://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc//science/stud-conf/informacijna-agresiya-rf-proti-ukraini-2/31.pdf>.

3. Вовк Н. Явище тролінгу в Інтернеті як загроза інформаційному суспільству. *Інформація, комунікація, суспільство 2013: Матеріали 2-ої Міжнародної наукової конференції ІКС-2013, 16–19 травня 2013 року (Львів, Славське)*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. С. 104–105.

4. Воропаєва Т. Конфліктизація культурно-історичного простору українства в умовах сучасних загроз: теорія і практика. *Українознавчий альманах*. Київ: Міленіум, 2019. Випуск 25. С. 34–43.

5. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 1. С. 136–141.

6. Данилов С. РФ змінила підхід у веденні інформаційної війни проти України. *Укрінформ*. 31.07.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3073912-rf-zminila-pidhid-u-vedenni-informacijnoi-vijni-proti-ukraini-ekspert.html>.

7. Європейський парламент ухвалив резолюцію щодо протидії російській пропаганді. *Главком*. 23.11.2016 р. URL: <https://glavcom.ua/news/jevropejskiy-parlament-uhvaliv-rezolyuciyu-shchodo-protidiji-rosijskiy-propagandi-384228.html>.

8. Захист інформаційного та кіберпростору. Служба безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky>.

9. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналітична доповідь. За заг. ред. А. Баровської. Київ: НІСД, 2016. 109 с.

10. Кокарча Ю.А. Тролінг як засіб політичної маніпуляції в інтернет-просторі. *Науковий часопис НПУ імені Михайла Драгоманова*. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Київ, 2016. Вип. 20. С. 77–82.

11. Крисаченко В. Онтологія національних інтересів України: системні пріоритети. *Українознавство*. 2021. № 2 (79). С. 8–29.

12. Медведєв В. Почему безсмысленны контакты с нынешним украинским руководством. *Коммерсантъ*. № 184/П від 11.10.2021. С. 3. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5028300>.

13. Могилко С.В. Тролінг як спосіб психологічної маніпуляції в Інтернеті. *Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки*. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – С. 57–60.

14. Назаренко Г.І. Тролінг-коментарі в інструментарії інформаційних війн у медійному просторі України: *Матеріали XXI Міжнародної науково-технічної конференції «Авіа 2015»: Тези*, Київ: НАУ, 2015.

15. Огляд основних операцій російського інформаційного впливу в Україні за перше півріччя 2021 року. Київ, липень 2021 року. URL: https://drive.google.com/file/d/1iGc0ltCf-Yp23vN_8WukS7pZp5dSRAYv/view.

16. Паршикова А. Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам: законодавче регулювання та

організації з питань стратегічних комунікацій. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. 2018. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf>.

17. Питання Центру протидії дезінформації: Указ Президента України №187/2021 від 07.05.2021. Президент України: Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1872021-38841>.

18. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України № 447/2021 від 14.05.2021. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

19. Путин В. Об историческом единстве русских и украинцев. 12.07.2021. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.

20. Путін розказав, як «біла і пухнаста» Росія страждає від замовних інформкомпаній. *Главлком*. 01.12.2016. URL: <https://glavcom.ua/news/putin-rozkazav-yak-bila-i-puhnasta-rosiya-strazhdaje-vid-zamovnih-informkampaniy-385651.html>.

21. Резолюція Європейського парламенту «Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін» (EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties). European Parliament resolution of 23.10.2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0441+0+DOC+XML+V0//EN>.

22. Світова гібридна війна: український фронт. За ред. В. П. Горбуліна. Харків: Folio. 2017. 496 с.

23. СтопФейк. Про нас. STOPFAKE.ORG URL: <https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/>

24. Стратегія інформаційної безпеки України [Проект]. 2021. С. 3–4. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/45698712365.pdf>.

25. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції. Чубенко А.Г., Лошицький М.В. та ін. Київ: Ваіте, 2018. 826 с.

26. Уряд схвалив Стратегію інформаційної безпеки до 2025 року. Урядовий портал. 15.09.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-strategiyu-informacijnoyi-bezpeki-do-2025-roku>.

27. Фірт О. «Кремлеботи» як інструмент російського впливу в світі. ШПА (Школа політичної аналітики). 05.10.2018. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/news-and-events/kremleboty-ia-instrument-rosiyskogo-vplivu-v-sviti/>.

28. Через масштабний збій у Facebook в Мережу злизи дані 1,5 мільярда людей: робота компанії паралізована. *Уніан*. 04.10.2021. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3327122-zbij-u-facebook-spriciniv-zliv-danih-15-milarda-koristuvaciv.html>

29. Шатров В. Недофедерация. Региональные реформы Путина перетворили Росію в неоімперію. *Український тиждень*. 2013. № 8 (276). 21–27 лютого.

30. Як розпізнати Інтернет-тролів та чому з ними краще не сперечатися. *ESET*. 31.05.2021. URL: <https://eset.ua/ua/blog/view/115/kak-raspoznat-internet-trolley-i-pochemu-s-nimi-luchshe-ne-sporit>.

References

1. Haj-Nyzhnyk P. (ed.). (2016). *Ahresia Rosii proty Ukrainy: Istorychni peredumovy ta suchasni vykyky* [Russia's aggression against Ukraine: Historical preconditions and modern challenges]. Kyiv: «MP Lesia». 586 p. (in Ukrainian).

2. Bilous I.A. (2019). *Sotsial'no-pravove zabezpechennia informatsijnoi bezpeky Ukrainy* [Social and legal support of information security of Ukraine]. *Informatsijna ahresia Rosijs'koi Federatsii proty Ukrainy: Naukovyj seminar KhNU PS im. I. Kozheduba*. 12.12.2019. URL: <http://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/informacijna-agresiya-rf-proti-ukraini-2/31.pdf> (in Ukrainian).

3. Vovk N. (2013). *Yavysche trolinhu v Interneti iak zahroza informatsijnomu suspil'stvu* [The phenomenon of trolling on the Internet as a threat to the information society]. *Informatsiia, komunikatsiia, suspil'stvo 2013: materialy 2-oi Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii IKS-2013. 16–19 travnia 2013 roku (L'viv, Slavs'ke)*. Lviv: Vydavnytstvo L'vivs'koi politekhniki. Pp. 104–105 (in Ukrainian).

4. Voropaieva T. (2019). *Konfliktizatsiia kul'turno-istorychnoho prostoru ukrainstva v umovakh suchasnykh zahroz: teoriia i praktyka* [Konfliktization of the cultural and historical space of Ukrainians in the conditions of modern threats: theory and practice]. *Ukrainoznavchij al'manakh*. Kyiv: Millennium. № 25. Pp. 34–43 (in Ukrainian).

5. Horban Yu. O. (2015). *Informatsijna vijna proty Ukrainy ta zasoby ii vedennia* [Information war against Ukraine and means of its conduct.]. *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydenyovi Ukrainy*. № 1. Pp. 136–141 (in Ukrainian).

6. Danylov S. (2020). *RF zminyla pidkhid u vedenni informatsijnoi vijny proty Ukrainy* [The Russian Federation changed its approach to waging an information war against Ukraine]. *Ukrinform*. 31.07.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3073912-rf-zminila-pidhid-u-vedenni-informacijnoi-vijni-proti-ukraini-ekspert.html> (in Ukrainian).

7. *Jevropejs'kyj parlament ukhvalyv rezoliutsiiu schodo protydii rosijs'kij propahandi* [The European Parliament adopted a resolution to counter Russian propaganda]. (2016). *Glavkom*. 23.11.2016. URL: <https://glavcom.ua/news/jevropejskiy-parlament-uhvaliv-rezolyuciyu-shchodo-protidijji-rosiyskiy-propagandi-384228.html> (in Ukrainian).

8. *Zakhyst informatsijnoho ta kiberprostoru* [Protection of information and cyberspace]. Sluzhba bezpeky Ukrainy. URL: <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky> (in Ukrainian).
9. Barovska A. (ed.) (2016). *Informatsijni vyklyky hibrydnoi vijny: kontent, kanaly, mekhanizmy protydii: analitychna dopovid* [Information challenges of hybrid warfare: content, channels, counteraction mechanisms: analytical report]. Kyiv: NISD. 109 p. (in Ukrainian).
10. Kokarcha Yu.A. (2016). *Trolinh iak zasib politychnoi manipuliatsii v internet-prostori* [Trolling as a means of political manipulation in the Internet space]. *Naukovyj chasopys NPU imeni Mykhajla Dragomanova. Serii 22. Politychni nauky ta metodyky vykladannia sotsial'no-politychnykh dystsyplin*. Kyiv. № 20. Pp. 77–82 (in Ukrainian).
11. Krysachenko V. (2021). *Ontolohiia natsional'nykh interesiv Ukrainy: systemni priorytety* [Ontology of national interests of Ukraine: System Priorities]. *Ukrainoznavstvo*. № 2 (79). Pp. 8–29 (in Ukrainian).
12. Medvedev V. (2021). *Pochemu bezsmyslenny kontakty s nyneshnim ukrainskim rukovodstvom* [Why meaningless contacts with the current Ukrainian leadership]. *Kommersant*. № 184/P. 11.10.2021. P. 3. URL: <https://shhshhshh.kommersant.ru/doc/5028300> (in Russian).
13. Mohylko S.V. (2008). *Trolinh iak sposib psykholohichnoi manipuliatsii v Interneti* [Trolling as a way of psychological manipulation on the Internet]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Serii Filolohichni nauky*. Cherkasy: Vydavnytstvo ChNU imeni Bohdana Khmel'nyts'koho. Pp. 57–60 (in Ukrainian).
14. Nazarenko H.I. (2015). *Trolinh-komentari v instrumentarii informatsijnykh vijn u medijnomu prostori Ukrainy* [Trolling-comments in the tools of information wars in the media space of Ukraine]. "Avia 2015": *Materialy XXI Mizhnarodnoi naukovoï konferensii [Tezy]*. Kyiv: NAU (in Ukrainian).
15. *Ohliad osnovnykh operatsij rosij'skoho informatsijnoho vplyvu v Ukraini za pershe pivrichchia 2021 roku* [Review of the main operations of Russian information influence in Ukraine for the first half of 2021] (2021). Kyiv, lypen. URL: https://drive.google.com/file/d/1iGc0ltCf-Yp23vN_8WukS7pZp5dSRAYv/view (in Ukrainian).
16. Parshykova A. (2018). *Mizhnarodnyj dosvid protydii hibrydnym zahrozam: zakonodavche rehuliuвання ta orhanizatsii z pytan' stratehichnykh komunikatsij* [International experience in combating hybrid threats: legislation and organizations on strategic communications]. Informatsijna dovidka, pidhotovlena Yevropejs'kym informatsijno-doslidnyts'kym tsentrom na zapyt narodnogo deputata Ukrainy. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf> (in Ukrainian).
17. *Pytannia Tsentru protydii dezinformatsii: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 187/2021 vid 07.05.2021* [Center for Counteracting Disinformation: Decree of the President of Ukraine № 187/2021 of 07.05.2021]. (2021). Prezydent Ukrainy. Ofitsijne Internet-predstavnytstvo. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1872021-38841> (in Ukrainian).
18. *Pro rishennia Rady natsional'noi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 447/2021 vid 14.05.2021»* [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the Cyber Security Strategy of Ukraine": Decree of the President of Ukraine № 447/2021 of 14.05.2021]. (2021). *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (in Ukrainian).
19. Putin V. (2021). *Ob istoricheskom edinstve rusksix i ukraincev* [About historical unity of Russians and Ukrainians]. 12.07.2021. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (in Russian).
20. *Putin rozkazav, iak «bila i pukhnasta» Rosiia strazhdaie vid zamovnykh informkambanij* [Putin said how "white and fluffy" Russia suffers from commissioned information campaigns]. (2016). *Glavkom*. 01.12.2016 URL: <https://glavcom.ua/news/putin-rozkazav-yak-bila-i-pukhnasta-rosiia-strazhdaje-vid-zamovnih-informkambanij-385651.html> (in Ukrainian).
21. *Rezoliutsiia Yevropejs'koho parlamentu «Stratehichni komunikatsii Yevropejs'koho Soiuzu iak protydii propahandi tretikh storin» vid 23.10.2016* [European Parliament resolution of 23.10.2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties]. (2016). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0441+0+DOC+XML+V0//EN>.
22. Horbulin V. P. (ed.). (2017). *Svitova hibrydna vijna: ukrains'kyj front*. [World Hybrid War: the Ukrainian front]. Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzen'. Kharkiv: Folio. 496 p. (in Ukrainian).
23. *StopFejk. Pro nas*. [StopFake. About us]. STOPFAKE.ORG. URL: <https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/> (in Ukrainian).
24. *Stratehiia informatsijnoi bezpeky Ukrainy. Proekt* [Information Security Strategy of Ukraine [Project]. (2021). Pp. 3–4. URL: <https://mkip.gov.ua/files/pdf/45698712365.pdf> (in Ukrainian).
25. Chubenko A.H., Loshyts'kyj M.V. and others (2018). *Terminolohichnyj slovnyk z pytan' zapobihannia ta protydii lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu terorizmu, finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia ta koruptsii* [Terminological dictionary on prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing, financing the proliferation of weapons of mass destruction and corruption]. Kyiv: Vaite, 826 p. (in Ukrainian).

26. *Uriad skhvalyv Stratehiiu informatsijnoi bezpeky do 2025 roku* [The Government has approved the Information Security Strategy until 2025]. (2021). *Uriadovyj portal*. 15.09.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-strategiyu-informacijnoyi-bezpeki-do-2025-roku> (in Ukrainian).

27. First O. (2018). «Kremlboty» iak instrument rosijs'koho vplyvu v sviti [Kremlin bots as an instrument of Russian influence in the world]. *ShPA. Shkola Politychnogo Analizu*. 05.10.2018. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/news-and-events/kremlboty-iak-instrument-rosiyskogo-vplyvu-v-sviti/> (in Ukrainian).

28. *Cherez masshtabnyj zbij u Facebook v Merezhu zlyly dani 1,5 mil'iarda liudej: robota kompanii paralizovana* [Due to a large-scale failure on Facebook, 1.5 billion people leaked data to the Web: the company's

work is paralyzed]. (2021). *Unian*. 04.10.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3327122-zbij-u-facebook-spriciv-zliv-danih-15-milarda-koristuvaciv.html> (in Ukrainian).

29. Shatrov V. (2013). *Nedofederatsiia. Rehional'ni reformy Putina peretvoryly Rosiiu v neoimperiiu* [Sub-federation. Putin's regional reforms have turned Russia into a neo-empire]. *Ukrains'kyj tyzhden'*. № 8 (276). 21–27 liutogo.

30. *Yak rozpoznavaty Internet-troliv ta chomu z nymy krasche ne sperechatysia* [How to recognize Internet trolls and why it is better not to argue with them]. (2021). *ESET*. 31.05.2021. URL: <https://eset.ua/ua/blog/view/115/kak-raspoznat-internet-trolley-i-pochemu-s-nimi-luchshe-ne-sporit> (in Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.19>
УДК [241+37.01](477)

Олена Петутіна

кандидат філософських наук, професор,
кафедра українознавства, культурології та історії науки,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0001-9619-9592
Email: pochta210819@icloud.com

Марина Міщенко

кандидат філософських наук, доцент
кафедра українознавства, культурології та історії науки
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0001-8592-1009
Email: vykladach.ukr@gmail.com

РЕЛІГІЙНА СКЛАДОВА КАРТИНИ СВІТУ ВИКЛАДАЧА ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. Дана стаття присвячена вивченню місця та ролі релігійної складової в світогляді сучасного викладача. Принцип світськості в правовому полі України є гарантією свободи кожного самостійно ухвалювати рішення, самовизначатися в духовній сфері без втручання фактора влади. Свобода совісті, яку проголошує законодавство України, означає сповідання певної релігії, чи атеїстичний світогляд. При цьому важливим є загальне визнання значущості релігії, розуміння її історичної ролі, створення атмосфери терпимості та поваги до Іншого, відсутність стереотипів та забобонів. Відокремлення релігії від держави внаслідок секуляризації, нейтральність держави по відношенню до церкви, не означає байдужості до релігійних цінностей. XXI сторіччя, навпаки, ставить питання про залучення етичних та релігійних норм до виховного процесу для формування високодуховних якостей у молоді. Серед актуальних завдань духовного розвитку сучасної України – підняття рівня національно-патріотичної свідомості громадян. Це актуально в умовах глобалізації, входження вітчизняної системи вищої освіти в Болонський процес, бо підготовка майбутніх фахівців визначає одну з основних тенденцій захисту національних інтересів. При викладанні гуманітарних дисциплін важливо підкреслювати зв'язок релігії та становлення